

EKSTREMIZAM NA MREŽI IZAZOVI I PRILIKE NA ZAPADNOM BALKANU

MILO KAMERFORD I SIMEON DUKIĆ

SERIJA O ZAPADNOM BALKANU

„Ekstremistički ideolozi se ne ograničavaju na uticaj na nivou zemlje. Umjesto toga, ekstremistička propaganda na mreži na Zapadnom Balkanu iskorišćava i oslanja se na regionalne narative i demografiju.“

KRATKE ČINJENICE

- Jedinstvena demografija i istorija Zapadnog Balkana znače da ekstremizam na mreži predstavlja izazov koji je regionalan, prelazeći državne granice i uticaj pojedinačnih vlada.
- Zemlje Zapadnog Balkana moraju biti na oprezu zbog ekstremističkih grupa, polarizujućih snaga i neprijateljskih državnih aktera koji preuzimaju digitalne platforme kako bi iskoristili brige i pritužbe koje se pojavljuju u svim društvima, predlažući nacionalnu prevlast i nasilna rješenja.
- Prijetnja od ekstremizma na mreži na Zapadnom Balkanu prevazilazi granične nadležnosti, što međunacionalnu saradnju i podršku susjednih zemalja čini ključnim.

Kontekst

Zapadni Balkan se suočava sa dvostrukim izazovom ekstremizma na mreži. Mrežne platforme olakšavaju specifičan ciljni uticaj na region pomoću raznih međunarodnih ekstremističkih narativa. U međuvremenu se regionalna istorija i geopolitika iskorišćavaju za opravdavanje ekstremističkih postupaka i narativa širom svijeta. Ova dinamika je naročito bila očigledna u martu 2019. godine, kada je Brenton Tarant izveo razoran teroristički napad na muslimanske vjerske objekte u Krajstčercu na Novom Zelandu. Dok je Tarant uživo preko Fejsbuka prenosio ono što je prethodilo napadu, u pozadini se mogla čuti srpska nacionalistička pjesma koja potiče iz jugoslovenskih ratova, a koju je međunarodna alternativna desnica nedavno usvojila za himnu.¹

1 Murtaza Husein, „Od El Pasa do Sarajeva: Kako je genocid nad muslimanima u Bosni inspirisao bijele nacionaliste“, *Intercept*, 1. septembar 2019. godine, <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.

Region se pominje i na njegovom oružju, obilježenom imenima istorijskih ličnosti sa Balkana koji su se suprotstavili invaziji Otomanskog carstva, što je predstavilo njegove postupke kao dio paralelnog otpora „islamizaciji“.

Prisustvo zapadnog Balkana u globalnoj ekstremno desničarskoj potkulturi na mreži, povezanoj sa radikalizacijom Australijanaca Taranta, možda djeluje neadekvatno. Međutim, ovaj fenomen je dio šireg trenda koji ističe sve veći izazov koji predstavlja širenje transnacionalnih ekstremističkih ideologija na mrežnim platformama, kako nasilnih džihadista, tako i ekstremne desnice. To predstavlja niz posebnih rizika na Zapadnom Balkanu.

Ekstremizam na mreži i Zapadni Balkan

Jedinstvena demografija i istorija Zapadnog Balkana znače da ekstremizam na mreži predstavlja izazov koji je u osnovi regionalan, prelazeći državne granice i uticaj pojedinačnih vlada. Ekstremistički ideolozi nijesu ograničeni na uticaj na nivou zemlje. Umjesto toga, ekstremistička propaganda na mreži na Zapadnom Balkanu iskorišćava i oslanja se na regionalne narative i demografiju. Na primjer, mnogi ekstremistički ideolozi na Zapadnom Balkanu imaju sljedbenike širom regiona koji se u velikoj mjeri poklapa sa jezičkim granicama – etnički albanski svještenici selafije džihadisti sa Kosova takođe imaju uticaj na zajednice u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji u kojima se govori albanski jezik,² dok zagovornici narativa srpske nacionalne premoći ciljaju srpsku populaciju u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Kosovu i Crnoj Gori. Takvi ekstremistički narativi organizovani po regionima ne mogu se odvojiti od nasljeđa sukoba i dugogodišnje napetosti među etničkim grupama u regionu.

Van regiona, ekstremisti sa međunarodnim uticajem koriste veb za pronalazak ciljnih grupa na Zapadnom Balkanu preko mnoštva međunarodnih veb lokacija koje promovišu sadržaj na lokalnim jezicima, čime ostvaruju značajan proboj u prostor na internetu u regionu. Na primjer, neofašističke hrvatske grupe promovišu ekstremističke narative usmjerene ka zajednicama u dijaspori u okviru Zapadnog Balkana, sa ciljem da izmijene ustaško nasljeđe Hrvatske iz Drugog svjetskog rata.³

U međuvremenu mali elementi zajednica u dijaspori u Zapadnoj Evropi, Sjevernoj Americi i Australiji igraju centralnu ulogu u praćenju i širenju zapadnobalkanskog ekstremizma na mreži.⁴ Dodatno, islamistički ekstremistički narativi su takođe usmjereni na populaciju Zapadnog Balkana. IslamHouse, istaknuta veb lokacija sa sjedištem u Zalivu ima sadržaj koji potiče od brojnih islamističkih ekstremističkih svještenika, posjedujući preko devet hiljada stavki sadržaja na jezicima Zapadnog Balkana (u poređenju sa sedam hiljada datoteka na engleskom jeziku). U 2015. je Stormfront, američki portal koji zagovara prevlast bijelaca, pohvalio 180.000 objava na svom forumu koji je fokusiran na jugoistočnu Evropu, prevashodno na Zapadni Balkan. U tom periodu su Srbija i Hrvatska pokazale neke od najvećih proporcionalnih interesovanja za pretragu globalno na portalu Stormfront, prema podacima sa lokacije Google Trends.⁵

2 Vese Kelmendi i Rudin Jakupi, *Razbijanje mitova Islamske države: Kako suzbiti narativ Islamske države na mreži? Slučaj zemalja u kojima se govori albanski jezik*, Kosovski centar za bezbjednosne studije, 2019. godine, http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.

3 Tokom Drugog svjetskog rata, dijelom Kraljevine Jugoslavije je vladala nacistička marionetska država predvođena hrvatskim ustaškim režimom, koji je bio odgovoran za masovna zvjerstva protiv Jevreja, Srba i Roma. Pogledajte više o grupama iz dijaspore: Sven Milekić, „Hrvatska ekstremna desnica crpi snagu iz dijaspore“, *Balkan insajt*, 5. januar 2018. godine, <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.

4 „Suđenja za balkanski teror otkrivaju veze sa Zapadnom Evropom“, *Balkanska istraživačka mreža*, 9. januar 2018. godine, <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

5 Jozef Bernštajn, „Ujedinjene nacije bijelih nacionalista na internetu“, *Bazfid njuz*, 24. jun 2015. godine, <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Prostor na internetu takođe donosi na svjetsku scenu ekstremističke narative koji su specifični za regione. Ovi narativi uokviruju Zapadni Balkan, sa njegovom jedinstvenom religioznom i kulturnom različitosti, kao liniju fronta u sudaru civilizacija između hrišćanskih i islamskih svijetova. U dotjeranom propagandnom filmu iz 2015. godine, ISIS je proglasio Zapadni Balkan sljedećom „granicom“ za globalni džihad, kako za region, tako i za globalne gledaoce. Narativ koji naglašava u video snimku je da su muslimani dugo bili pokoravani od strane „ateističke“ komunističke Albanije i Jugoslavije, a da su zatim pretrpjeli zločine protiv čovječnosti od strane hrišćana tokom jugoslovenskih ratova. Na drugom kraju ekstremističkog spektra, jedan samozvani „hrišćanski militantni pokret“ sa sjedištem u Ujedinjenom Kraljevstvu je tvrdio da vodi „rat na mreži“ u regionu, pokušavajući da dosegne desetine miliona čitalaca na mreži svojim video snimcima na srpskom i hrvatskom.⁶ Grupa je takođe pružala podršku za grupe sa Kosova van mreže, šaljući vojnu opremu i odjeću kao podršku za „liniju fronta u borbi za zaštitu hrišćanstva od islamske invazije“.⁷

Značaj za politiku i praksu

Pokušaji stranih i domaćih državnih i nedržavnih aktera da izazovu destabilizaciju i utiču na probleme podjele u regionu mogu da dovedu do većeg etničkog razdora, kao i potencijalne izloženosti radikalizaciji na Zapadnom Balkanu.⁸ To je naročito tačno u kriznim scenarijima, kao što je globalna pandemija virusa COVID-19, koje razne grupe iskorišćavaju za izazivanje panike i netrpeljivosti između različitih lokalnih zajednica.⁹ Zemlje Zapadnog Balkana moraju biti na oprezu zbog ekstremističkih grupa, polarizujućih snaga i neprijateljskih državnih aktera koji preuzimaju digitalne platforme kako bi iskoristili brige i pritužbe koje se pojavljuju u svim društvima, predlažući nacionalnu prevlast i nasilna rješenja. Ali one moraju da razumiju i paralelni izazov izvoza i instrumentalizacije narativa Zapadnog Balkana od strane ekstremističkih grupa van regiona.

Trenutno, naša analiza koja je u toku ukazuje da reakcije zasnovane na uklanjanju sadržaja ne funkcionišu, dijelom zbog neadekvatnog razumijevanja prijetjećeg okruženja na mreži, nedostatka efikasne saradnje između vlade, građanskog društva i tehnoloških kompanija, kao i prebacivanja zabranjene aktivnosti na mreži na šifrovane platforme za slanje poruka. Zabranjene grupe i pojedinci koji su procesuirani pod optužbama za terorizam su i dalje prisutni na mreži, uprkos naporima vlade van mreže da ograniči njihovo djelovanje. Na primjer, „džihadisti na društvenim mrežama“ nastavljaju da Fejsbuk koriste za slobodno dijeljenje audio-vizuelnog materijala i citata sa propovjedi radikalnih imama koji trenutno služe zatvorske kazne zbog regrutovanja pojedinaca u redove ISIS-a.¹⁰ Iako je prevencija, ublažavanje i regulisanje ekstremizma na mreži globalni problem, postoji niz specifičnosti vezanih za regione koje su bitne za efikasnu politiku i reakcije nadležnih.

6 Jelena Ćosić, Lorens Marzuk i Ivan Angelovski, „Britanski nacionalista obučava srpsku ekstremnu desnicu za ‘rat na mreži’“, *Balkan insight*, 1. maj 2018. godine, <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war--04-30-2018>.

7 Ćosić, Marzuk, Angelovski, „Britanski nacionalista“.

8 Sofi Ajzentrot i Stefani de Leon, *Propaganda i dezinformacije na Zapadnom Balkanu: Kako EU može da se suprotstavi ruskom informacionom ratu* (Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2018. godine) 3–4, http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

9 Albana Šehaj, „Nakon pandemije: Opasnosti i obećanje za Zapadni Balkan“, *Balkan insight*, 20. april 2020. godine, <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

10 Savjet za regionalnu saradnju, „Balkanski ‘džihadisti na društvenim mrežama’ opasniji od bivših boraca“, 20. decembar 2019. godine, <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.

Suzbijanje radikalizacije na mreži se ističe kao prioritet vlada na Zapadnom Balkanu:¹¹

- » Strategija za borbu protiv terorizma Srbije potvrđuje važnost razmjene poruka za suzbijanje radikalizacije na mreži.
- » Makedonska strategija razmatra izgradnju kapaciteta za borbu lokalnih i vjerskih zajednica protiv ekstremizma na mreži.
- » Bosanska strategija naglašava važnost praćenja prostora na internetu, kontranarativa i ograničavanja propagande na mreži.
- » Albanska nacionalna strategija uspostavlja dvosmjerni pristup u cilju diskreditacije, a time i ublažavanja uticaja ekstremističke propagande.
- » U odjeljku o strategiji Kosova u vezi sa radikalizacijom na mreži se navodi da je ISIS bio efikasan u obezbjeđivanju prostora na internetu za raspravu i slanje poruka za efikasno regrutovanje.
- » Crnogorska strategija predlaže uspostavljanje Jedinice za preporuke na internetu radi koordinacije prepoznavanja terorističkih i nasilnih ekstremističkih sadržaja sa partnerima.

Međutim, uprkos određivanju prioriteta, postoji malo dokaza o konkretnim inicijativama i aktivnostima predvođenih vladom u cilju suzbijanja ekstremističkih narativa na mreži, kako regionalno, tako i na nacionalnom nivou.

Iako su preduzeti brojni lokalni naponi usmjereni na kontranarativ, prevashodno od islamskih grupa koje pokušavaju da opovrgnu ekstremistička vjerska tumačenja, ovi naponi nemaju uvijek koristi od domaćih ili međunarodnih stručnih savjeta o strateškim komunikacijama ili od dovoljno resursa i podrške za efikasnu borbu protiv prijetnje koju predstavlja razmjena poruka ekstremističkih grupa. Na primjer, jedan portal koji se bavi kontranarativom, Fol Tash (Govori sada), koji vode islamski teolozi, pokušava da se suprotstavi islamističkim ekstremističkim narativima, ali ima ograničenu mogućnost dosezanja i angažovanja ranjive publike koja može biti najugroženija nasilnom islamističkom propagandom.¹² Odražavajući širi globalni nedostatak, naponi za suzbijanje ekstremno desničarskog ekstremizma na mreži usmjerenog na Zapadni Balkan su bili još manje

11 Savjet ministara Republike Albanije, (Odluka br. 930), *Albanska nacionalna strategija: Suzbijanje nasilnog ekstremizma*, Službeni list Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015. godine, nezvanični prevod, <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>; Republika Kosovo, Kabinet premijera, *Strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu 2015–2020*, (Priština: septembar 2015. godine), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT_parandalim_-_ENG.pdf; Bosna i Hercegovina, Savjet ministara, *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015–2020*, (Sarajevo: 2015. godine), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf; Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, *Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma 2016–2018*, (Podgorica: decembar 2015. godine), <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>; Vlada Republike Makedonije, Nacionalni komitet za borbu protiv nasilnog ekstremizma i terorizma, *Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma Republike Makedonije (2018–2022)*, (Skoplje: februar 2018. godine), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf; Vlada Republike Srbije, *Nacionalna strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2017–2021*, <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-counterung-of-terrorism-for-2017-2021.docx.pdf>.

12 Kelmendi i Jakupi, *Razbijanje mitova Islamske države*.

zastupljeni.¹³ Uopšteno, na društvenim mrežama i široj mreži, kontranapori na mreži uglavnom nijesu uspjeli da uhvate maha i efikasno se suprotstave ekstremističkim sadržajima na internetu.

Prepoznajući ove nedostatke i raskorake u regionalnim i globalnim reakcijama, ova Napomena o politici pruža preporuke za kreatore politike i praktičare koji žele da se bave i suprotstave ekstremističkim aktivnostima i narativima koji su usredsrijeđeni na zapadni Balkan u mrežnom prostoru prije nego što stvore veću štetu.

Preporuke politike

Izgradite naše razumijevanje dinamičnog okruženja prijetnji.

Stalna predstava rastućih prijetnji je hitno potrebna za informisanje strateških i efikasnih reakcija vlasti, stručnjaka, građanskog društva i privatnog sektora kako bi se efikasno takmičili sa nasilnim ekstremističkim ideologijama na mreži i van nje. Kao takav, razvoj robusne infrastrukture podataka i odgovora je prijesudan. Predstava sa poboljšanim podacima će omogućiti vlastima da bolje razumiju štete na mreži povezane sa ekstremističkim narativima, dezinformisanjem i govorom mržnje, kao i da prepoznaju mrežni ključ za njihovo širenje, istovremeno obezbjeđujući poštovanje ljudskih prava i privatnosti. Naročito je ključno da svi takvi društveni napori budu transparentno projektovani, radi prevencije njihove eventualne kooptacije u političke svrhe.

Kreatori politike takođe treba da prepoznaju i reaguju na ovo promjenljivo okruženje i organizacionu dinamiku nasilnog ekstremizma koja se razvija. Vlade naročito moraju razvijati politike i pravne okvire koji se na adekvatan način bave sve više decentralizovanom, postorganizacionom prirodom prikupljanja ideja i sredstava na internetu radikalno desničarskog terorizma i da obezbijede da se pretjerano ne oslanjaju na zabranjene terorističke grupe, koje ne uspijevaju da obuhvate raznolikost prijetnje savremenog nasilnog ekstremizma na mreži. Paralelno sa tim, vlade bi trebalo da ulažu veće napore u reagovanju na legalan, ali ipak štetan sadržaj, kao što je govor mržnje na internetu, razmatranjem primjenljivosti pristupa „dužnosti brige“ zasnovanog na riziku radi podsticanja regulacije platforme. Ovaj pristup treba da se fokusira na očuvanje bezbjednosti korisnika, kao i na pomaganje reakcija građanskog društva većom količinom resursa i ojačanim kapacitetima u cilju ojačavanja vjerodostojnih glasova radi popunjavanja ove ključne praznine.¹⁴

Uložite u regionalnu stručnost zarad rješavanja jezičkih mrtvih uglova.

Sadržaji džihadista i radikalnih desničara na jezicima Zapadnog Balkana preovlađuju na internetu, a sadržaj na albanskom, srpskom i bosanskom jeziku je lako dostupan na platformama društvenih medija i putem pretraživača.¹⁵ Dok globalne tehnološke kompanije tvrde da pružaju dosljedno i

13 Džejkob Davej, Henri Tak i Amarnat Amarasingam, *Neprecizna nauka: Procjena intervencija za sprečavanje, razdvajanje i deradikalizaciju ljevičarskih i desničarskih ekstremista* (London: ISD Global, novembar 2019. godine), <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf>.

14 Primjer ove vrste programiranja je Građanska inicijativa za hrabrost na mreži ISD-a, koja djeluje širom Evrope radi obučavanja i poboljšanja građanske reakcije na mržnju i ekstremizam. Pogledajte: <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.

15 Nedavno istraživanje ekstremizma na mreži u regionu Zapadnog Balkana su sproveli brojni stručnjaci, uključujući i Adriana Štunija, Institut za globalne promjene Tonija Blera, Moonshot CVE, Kosovski centar za bezbjednosne studije i Balkansku

standardizovano iskustvo korisnicima širom svijeta, efikasno upravljanje platformama zahtijeva lokalizovano razumijevanje jezika i kulture. Globalne tehnološke kompanije kao takve bi trebalo da ulažu u jačanje stručnosti za ljudska pitanja, prilikom primjene proporcionalnih reakcija na ekstremizam na mreži, kako bi obezbijedile precizno razumijevanje prijetnji i izazova na Zapadnom Balkanu i ojačale sposobnosti sprovođenja politike i mogućnosti za ispravku. S obzirom na to da većina kompanija koje se bave društvenim medijima nemaju predstavnike na Zapadnom Balkanu, ključno je istražiti metode za ojačavanje saradnje sa vlastima u cilju zajedničkog uspostavljanja strategija radi borbe protiv razmjene ekstremističkih poruka. Transparentan proces između vlada i tehnoloških kompanija, uz konsultacije sa stručnjacima i građanskim društvom, trebalo bi da odredi koji izazovi na mreži ispunjavaju potrebne uslove za zakonske i regulatorne mjere, uz puno poštovanje ljudskih prava.

Počnite da radite više od moderiranja sadržaja.

Razmatranja oko regulisanja tehnoloških platformi moraju da pređu sa jednostavnog moderiranja sadržaja na bavljenje algoritamskim pojačavanjem razmjene ekstremističkih poruka i širi ekosistem ekstremizma na mreži, uključujući način na koji algoritmi pretraživanja i preporuke mogu da usmjeravaju ljude ka ekstremističkom sadržaju na mreži. Iako su načinjeni mali koraci ka širenju napora za suzbijanje koji prevazilaze obično uklanjanje sadržaja, sistematski naponi nijesu daleko odmakli. Nedavna izdanja sa Fejsbuka su otkrila ograničene reakcije kompanije na dublje algoritamske izazove u vezi sa ekstremizmom na mreži, uprkos internom istraživanju iz 2016. godine koje je pokazalo da je „64% svih pristupanja ekstremističkim grupama rezultat alatki za preporučivanje [platforme]“.¹⁶

Razvijte regionalnu reakciju na regionalni izazov.

Prijetnja od ekstremizma na mreži na Zapadnom Balkanu prevazilazi granične nadležnosti, što međunacionalnu saradnju i podršku susjednih zemalja čini ključnim. To je naročito važno za jezičke zajednice koje se prostiru preko granica. Ovaj izazov je priznat u Zajedničkom akcionom planu za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu, u kom su se vlade iz regiona obavezale da će se baviti terorističkim sadržajem na mreži upućivanjem terorističkog sadržaja internet kompanijama i osposobljavanjem partnera iz građanskog društva da razviju efikasne alternativne narative.¹⁷

Ipak, nema dovoljno detalja o konkretnim mehanizmima za saradnju. Zemlje Zapadnog Balkana imaju slobodu u pronalaženju zajedničkih rješenja za ovaj problem. Uspostavljanje regionalne radne grupe koja okuplja relevantna odjeljenja državne uprave, uključujući agencije za sprovođenje zakona i elektronske komunikacije, radi prepoznavanja regionalnih prijetnji, razmjene iskustava i razvijanja koordinisanih reakcija pojačalo bi napore u borbi protiv eksploatacije interneta od strane ekstremističkih i terorističkih aktera. To bi moglo da se nadoveže na dvogodišnje sastanke za nacionalne P/CVE (prevencija i borba protiv nasilnog ekstremizma) koordinatora koje organizuje

istraživačku mrežu.

16 Džef Horvic i Dipa Sitaraman, „Rukovodioci Fejsbuka obustavljaju napore da veb lokaciju učine manje podijeljenom“, *Vol strit žurnal*, 26. maj 2020. godine, <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.

17 „Zajednički akcioni plan za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu“, *Evropska komisija*, 5. oktobar 2018. godine, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.

EU, sa ciljem podsticanja takve saradnje. Okupljanje kreatora politike i stručnjaka za više sektora radi podjele znanja i boljeg razumijevanja mogućeg uticaja reakcija na štete na mreži, uključujući digitalnu regulativu, digitalno građansko obrazovanje, kao i intervencije u pogledu komunikacija, pomoći će podrivanju i suzbijanju pogubnih efekata dezinformisanja, govora mržnje i ekstremizma na mreži.¹⁸

Partner sa širim građanskim društvom i lokalnim zajednicama.

U nedavnom izvještaju Britanskog savjeta o ekstremizmu na Zapadnom Balkanu navodi se da anketirani pojedinci smatraju da kontranarativi treba da budu uključeni u strateško preventivno programiranje u regionu.¹⁹ Uprkos tome, države Zapadnog Balkana pate od relativno niskih stopa povjerenja javnosti u nacionalne vlade, tako da će efikasnost bilo kakvih strateških komunikacionih planova vlade bez učešća i podrške šireg građanskog društva biti ograničena.²⁰ Napori za suzbijanje nasilnog ekstremizma treba da uključe čitavo društvo, kako bi se obezbijedilo učešće zajednice i osnaživanje napora građanskog društva za borbu protiv nasilnog ekstremizma, što takvim inicijativama može donijeti jedinstveni izvor pomoći, zvučnost i kredibilitet. Pored toga, gradovi i lokalne zajednice treba da se angažuju u ovom poduhvatu, jer se ekstremizam drugačije ispoljava na različitim lokalitetima, a lokalne vlasti i organizacije mogu da ponude prilagođene reakcije na osnovu jedinstvenog konteksta.²¹

Postoje neki poučni lokalni primjeri kako bi takav cjelodruštveni pristup mogao da izgleda u praksi. Mreža snažnih gradova (SCN) je podržavala uspostavljanje i operaciono osposobljavanje modela „lokalne mreže za prevenciju“ za pokretanje pristupa koje vode opštine i podržava građansko društvo u Kumanovu, u Sjevernoj Makedoniji. U ovom kontekstu subjekt sa više aktera pod nazivom Akcioni tim zajednice je zadužen za razvoj, koordinisanje i obezbjeđivanje lokalnih strategija u skladu sa Nacionalno strategijom za suzbijanje nasilnog ekstremizma, kao i da zajednički planira i sprovodi aktivnosti sa vladinim i nevladinim organizacijama prilagođeno ključnim lokalnim prioritetima.²² Centar za zajedničku osnovu je takođe podržao razvoje Akcionih timova zajednica u opštinama Čair (Skoplje), Gostivar i Kičevo u Sjevernoj Makedoniji, nadovezujući se na lokalni model prevencije.²³

Promovišite digitalne građanske vještine kroz građansko obrazovanje.

18 Laboratorija za digitalnu politiku i Mreža planera politike ISD-a žele da izgrade međunarodnu „zajednicu prakse“ među kreatorima politike i tehnološkim stručnjacima oko pitanja digitalne politike. Pogledajte: <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.

19 Vlado Azinović, *Regionalni izvještaj: Razumijevanje nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu* (Britanski savjet: 2018), https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

20 „Srbija jedina zemlja Zapadnog Balkana koja ima više povjerenja u svoju vladu nego u EU“, Evropski Zapadni Balkan, 6. avgust 2019. godine, <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.

21 Mreža jakih opština, globalna mreža gradonačelnika, opštinskih službenika i stručnjaka posvećenih dijeljenju najboljih praksi za suzbijanje nasilnog ekstremizma i polarizacije, ima članstvo koje broji 44 opštine širom regiona koje su posvećene stvaranju otpornih lokaliteta. Može da olakša jačanje partnerstva i razvoj strateške komunikacije za gradove. Štaviše, kroz programiranje Mladih gradova, mreža je podržala grupe mladih da razvijaju inicijative zasnovane na zajednici koje vode mladi, od kojih su neke u obliku kampanja za kontranarative.

22 Besim Dogani i Nejla Džoj-Zejn, „Model lokalne mreže za prevenciju SCN-a se širi na Zapadni Balkan“, *Mreža jakih opština*, 9. oktobar 2019. godine, <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

23 Više detalja o Centru za zajedničku osnovu potražite na njihovoj veb lokaciji: <https://ccg.org.mk/>.

Indeks medijske pismenosti, koji je sastavio Institut za otvoreno društvo, ukazuje na to da je Zapadni Balkan među najranjivijim regionima u Evropi kada je riječ o potencijalnim štetama na mreži.²⁴ Sve države Zapadnog Balkana²⁵ su bile u donje dvije petine populacije u pogledu medijske pismenosti i otpornosti na dezinformisanje, pri čemu je Sjeverna Makedonija imala najnižu ukupnu ocjenu u Evropi.²⁶ Istraživanje ukazuje na to da su vještine digitalne pismenosti ključ za stvaranje otpornosti na ekstremizam, polarizaciju i radikalizaciju.²⁷ Obrazovanje efikasnog digitalnog građanstva će biti od suštinske važnosti za snabdijevanje mladih razumijevanjem, alatima i samopouzdanjem koji su potrebni za snalaženje u isprepletanim izazovima na mreži i van nje – uključujući izazove koje predstavljaju lažne vijesti, dezinformisanje i teorije zavjera među mladim i starijim osobama.²⁸

Kroz aktivni razvoj nastavnih planova i programa, programa obuke nastavnika i resurse za učenje koji pružaju znanje i vještine za razvijanje kritičkog mišljenja, promovišu stavove bez predrasuda, građansko angažovanje i međukulturalni suživot, vlade mogu izgraditi veću otpornost na ekstremističke narative, kampanje sa negativnim uticajem i druge štete na mreži. Iako se Digitalna agenda za Zapadni Balkan EU iz 2019. fokusira na promociju digitalne pismenosti u regionu, važno je da inicijative usađuju pojmove pozitivnog građanstva u digitalnoj sferi i da njeguju otpornost na niz šteta na mreži.²⁹ Ove aktivnosti ne bi trebalo ograničiti samo na formalno obrazovanje, već ih treba proširiti na neformalno obrazovanje i kampanje za podizanje svijesti, kako bi se osiguralo da ne samo mladi, već i starije generacije, koje su podjednako pogođene štetama na mreži, imaju koristi od veće svijesti i razumijevanja dezinformacija i ekstremističkih narativa u prostoru na internetu.

Zaključak

Zapadni Balkan se suočava sa brojnim izazovima i razmatranja u vezi sa ekstremizmom na mreži specifičnih za region, koji potiču iz njegove jedinstvene istorije, raznolike demografije i geopolitičkog položaja, što ima važne implikacije za dosljedno kreiranje politike. Međutim, u okviru ovog šireg regionalnog konteksta, značajno različita nacionalna i podnacionalna okruženja politike i prijetnji zahtijevaju prilagođene reakcije. Ova napomena o politici iznosi niz konkretnih političkih inicijativa od posebnog značaja za Zapadni Balkan, počev od napora za izgradnju otpornosti na ekstremizam na mreži okrenutih uzroku problema, do napora za regulisanje štetnog sadržaja na mreži okrenutih rješavanju problema. Ove reakcije stavljaju akcenat na potencijalne pristupe za regionalnu saradnju i integrisane napore, prepoznajući da je izazov ekstremizma na mreži sa kojim se Zapadni Balkan suočava u suštini transnacionalni i da se na njime može sistematično baviti samo kombinacijom reakcija na nivou zemlje i koordinisanim regionalnim inicijativama.

24 Marin Lesenski, „Samo razmislite o tome: Zaključci indeksa medijske pismenosti 2019. godine“, *Institut za otvoreno društvo*, sažetak politike 55, 2019. godine, https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.

25 Kosovo nije obuhvaćeno studijom zbog nedostatka podataka.

26 Lesenski, „Samo razmislite o tome“.

27 Luis Reynolds i Ralf Skot, *Digitalni građani: Suzbijanje ekstremizma na mreži* (London: Demos, 2016. godine), <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.

28 Ibid.

29 Postanite građani Interneta obezbjeđuje primjer međunarodnog nastavnog plana sa ciljem usvajanja ovih vještina. Pogledajte: <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Predloženo dodatno štivo

O regionalnim izazovima ekstremizma

Azinović, Vlado. *Regionalni izvještaj: Razumijevanje nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu*. Forum Britanskog savjeta za istraživanje ekstremizma, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf

Bešlin, Jelena i Marija Ignjatijević. *Strani borci na Balkanu: od Sirije do Ukrajine*. Brisel: Institut Evropske unije za bezbjednosne studije, 2017. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2020%20Balkan%20foreign%20fighters.pdf>.

Morina, Enđeluša, Beatriks Ostin, Tim Jan Rotman i Veronik Dudue. *Perspektive zajednice za prevenciju nasilnog ekstremizma: Lekcije naučene sa Zapadnog Balkana*. Berlin: Fondacija Berghof, 2019. https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/WB_PVE/CTR_PVE_WesternBalkans_Research_Report.pdf

Stronski, Pol i Eni Hajms. *Ruska igra na Balkanu*. Njujork: Karnegijeva zadužbina za međunarodni mir, 2019. https://carnegieendowment.org/files/Stronski_Himes_Balkans_formatted.pdf

Profili na nivou zemalja

Bosna i Hercegovina: Razumijevanje percepcije nasilnog ekstremizma i stranog uticaja. Vašington, Okrug Kolumbija: Međunarodni republikanski institut, 2018. <https://www.iri.org/resource/new-bosnia-and-herzegovina-poll-citizens-pessimistic-about-future-vulnerable-outside>

Opasni tango Bosne: Islam i nacionalizam. Sarajevo/Brisel: Međunarodna krizna grupa, 2013. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/bosnia-and-herzegovina/bosnia-s-dangerous-tango-islam-and-nationalism>

Široka procjena Kosova o percepcijama radikalizacije na nivou zajednice. Priština: Republika Kosovo, 2017. http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/PVE/UNDP_KS-Wide%20Assessment_eng_web.pdf.

Boris Milanović. „Mapiranje ekstremističkog diskursa među srpskim korisnicima diskusione grupe 4Chan/pol/“. U *Ekstremizmu i nasilnom ekstremizmu u Srbiji, Manifestacije istorijskog izazova 21. vjeka*, urednik Valeri Peri, april 2019. godine.

Ćehaja, Florian i Skender Perteši. *Neistražena veza: Pitanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma u Makedoniji*, Priština: Kosovski centar za studije bezbjednosti, 2018. http://www.qkss.org/repository/docs/Extremism_in_macedonia_402663.pdf.

Štuni, Adrian. *Dinamika radikalizacije i nasilnog ekstremizma na Kosovu*. Vašington, Okrug Kolumbija: Američki institut za mir, Specijalni izvještaj 397, 2016. <https://www.usip.org/sites/default/files/SR397-Dynamics-of-Radicalization-and-Violent-Extremism-in-Kosovo.pdf>

O postojećim inicijativama za regionalnu politiku

Evropska komisija. „Evropska komisija pokreće Digitalnu agendu za Zapadni Balkan“. Saopštenje za javnost, 25. jun 2018. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4242_en.htm.

OEBS. *Uloga građanskog društva u sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji dovode do terorizma: Vodič za Jugoistočnu Evropu*. Beč: Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS), 2018. https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/400241_1.pdf.

Savjet za regionalnu saradnju. „Inicijative za prevenciju/borbu protiv nasilnog ekstremizma u Jugoistočnoj Evropi“. 9. avgust 2016. <https://www.rcc.int/pubs/38/annual-report-of-the-secretary-general-of-the-regional-cooperation-council-2017-2018>.

Izvori

Azinović, Vlado. *Regionalni izvještaj: Razumijevanje nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu*. Britanski savjet, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

„Suđenja za balkanski teror otkrivaju veze sa Zapadnom Evropom“. *Balkanska istraživačka mreža*, 9. januar 2018. godine, <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

Postanite građani Interneta. <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Jozef Bernštajn. „Ujedinjene nacije bijelih nacionalista na internetu“. *Bazfid njuz*, 24. jun 2015. godine, <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Bosna i Hercegovina, Savjet ministara. *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015–2020*. Sarajevo: 2015. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf.

Centar za zajedničku osnovu. <https://ccg.org.mk/>.

Jelena Ćosić, Lorens Marzuki i Ivan Angelovski. „Britanski nacionalista obučava srpsku ekstremnu desnicu za ‘rat na mreži’“. *Balkaninsajt*, 1. maj 2018. <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war--04-30-2018>.

Savjet ministara Republike Albanije, (Odluka br. 930). *Albanska nacionalna strategija: Suzbijanje nasilnog ekstremizma*. Službeni glasnik Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015. godine, nezvanični prevod. <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>.

Džejkob Dejvi, Henri Tak i Amarnat Amarasingam. „Neprecizna nauka: Procjena intervencija za sprečavanje, razdvajanje i deradikalizaciju ljevičarskih i desničarskih ekstremista“. *ISD Global*, novembar 2019. <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf>.

Besim Dogani i Nejla Džoj-Zejn. „Model lokalne mreže za prevenciju SCN-a se širi na Zapadni Balkan“. *Mreža snažnih gradova*, 9. oktobar 2019. godine. <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

Sofi Ajzentrot i Stefani de Leon. *Propaganda i dezinformacije na Zapadnom Balkanu: Kako EU može da se suprotstavi ruskom informacionom ratu*. Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2018. http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde. *Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma 2016–2018*. Podgorica: decembar 2015. godine. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>.

Vlada Republike Makedonije, Nacionalni odbor za borbu protiv nasilnog ekstremizma i terorizma. *Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma Republike Makedonije (2018–2022)*. Skopje: februar 2018. godine. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf.

- Vlada Republike Srbije. *Nacionalna strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2017–2021*. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-counter-terror-for-2017-2021.docx.pdf>.
- Džef Horvic i Dipa Sitaraman. „Rukovodioci Fejsbuka obustavljaju napore da veb lokaciju učine manje podijeljenom“. *Vol strit žurnal*, 26. maj 2020. godine. <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.
- Murtaza Husein. „Od El Pasa do Sarajeva: Kako je genocid nad muslimanima u Bosni inspirisao bijele nacionaliste“. *Intercept*, 1. septembar 2019. <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.
- Institut za strateški dijalog (ISD). Laboratorija za digitalnu politiku i Mreža planera politike. <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.
- — —. Inicijativa za građansku hrabrost na mreži. <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.
- „Zajednički akcioni plan za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu“. Evropska komisija, 5. oktobar 2018. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.
- Vese Kelmendi i Rudin Jakupi. *Razbijanje mitova Islamske države: Kako suzbiti narativ Islamske države na mreži? Slučaj zemalja u kojima se govori albanski jezik*. Priština: Kosovski centar za studije bezbjednosti, 2019. http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.
- Marin Lesenski, „Samo razmislite o tome: Zaključci indeksa medijske pismenosti 2019. godine“, *Institut za otvoreno društvo*, sažetak politike 55, 2019. godine, https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.
- Milekić, Sven. „Hrvatska ekstremna desnica crpi snagu iz dijaspore“. *Balkan insajt*, 5. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.
- Savjet za regionalnu saradnju. „Balkanski ‘džihadisti na društvenim mrežama’ opasniji od bivših boraca“. 20. decembar 2019. <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.
- Republika Kosovo, Kabinet premijera. *Strategija za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu 2015–2020*. Priština: septembar 2015. godine. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT-parandalim-ENG.pdf>.
- Luis Reynolds i Ralf Skot. *Digitalni građani: Suzbijanje ekstremizma na mreži*. London: Demos, 2016. <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.
- „Srbija jedina zemlja Zapadnog Balkana koja ima više povjerenja u svoju vladu nego u EU“. *Evropski Zapadni Balkan*, 6. avgust 2019. godine. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.
- Albana Šehaj. „Nakon pandemije: Opasnosti i obećanje za Zapadni Balkan“. *Balkan insajt*, 20. april 2020. <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

O napomeni

Autori: Milo Kamerford i Simeon Dukić

Milo Kamerford je viši menadžer za politiku i istraživanje, koji predvodi rad Instituta za strateški dijalog (ISD) na razvoju inovativnih istraživačkih pristupa i političkih odgovora na islamistički ekstremizam. Milo redovno obavještava donosioce odluka na višem nivou širom svijeta o izazovu koji predstavljaju ekstremističke ideologije i savjetuje vlade i međunarodne agencije pri pravljenju efikasnih strategija za borbu protiv ekstremizma. Njegovi radovi i istraživanja često se pojavljuju u međunarodnim medijima, uključujući Gardijan, Si-En-En, Vol strit žurnal, Sandej tajms, Spektator i Nju stejtsman, a nedavno se pojavio i u emisijama Bi-Bi-Si njuza, Skaj njuza i Al Džazire.

Simeon Dukić je menadžer za Balkan i Centralnu Aziju u Mreži snažnih gradova (SCN) ISD-a. Njegov rad je usredsrijeđen na podršku akterima nacionalnih i lokalnih vlasti u jačanju nacionalno-lokalne koordinacije i saradnje u sprečavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma. Simeon je sarađivao sa brojnim članovima SCN-a širom regiona na uspostavljanju multidisciplinarnih lokalnih mreža za prevenciju sa više zainteresovanih strana i pružio je podršku u izradi i implementaciji prilagođenih lokalnih akcionih P/CVE planova.

Autori su zahvalni Mubarazu Ahmedu i Garentini Kraji za njihovo istraživanje i uvide u politiku koji su pomogli oblikovanje ove napomene o politici.

Stavovi izraženi u ovom izdanju su lični stavovi autora. Oni ne odražavaju nužno stavove RESOLVE mreže, Američkog instituta za mir niti bilo kojeg subjekta vlade SAD.

RESOLVE MREŽA

bolje istraživanje • informisana praksa • poboljšana politika u vezi sa nasilnim ekstremizmom •

www.resolvenet.org

RESOLVE mreža je smještena u Američkom institutu za mir, nadovezujući se na višedecenijsko nasljeđe instituta u pogledu dubokog angažovanja u zajednicama pogođenim sukobima.

UNITED STATES
INSTITUTE OF PEACE
Making Peace Possible